

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-52>

УДК 343.982.34

Юрчик Т.В., Сухомлин Т.В.Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ПОМИЛКИ ДАКТИЛОСКОПІЇ

Анотація. стаття присвячена одному з важливих для кримінального провадження питань – експертних помилок. Зокрема автором розглянута вся система помилок в роботі фахівця-криміналіста на місці події і закінчуючи помилковими висновками дактилоскопічних експертиз та їх оцінкою. У роботі представлені теоретичні та практичні аспекти проблеми дактилоскопічних помилок. Практичний прояв помилок у дактилоскопічній діяльності починається з моменту огляду місця події і закінчується поданням висновку дактилоскопічної експертизи в суді. Найбільш істотними слід вважати помилки у висновках експертиз по ідентифікаційним питанням. Суть дактилоскопічної ідентифікації полягає в порівняльному дослідженні двох відображень папілярних узорів, при цьому порівнюються поетапно загальні та окремі ознаки будови папілярних узорів: тип, вид узору, наявність і взаєморозташування деталей будови папілярних ліній і їх якісні характеристики.

Ключові слова: дактилоскопія, дактилоскопічна експертиза, істотні помилки, не істотні помилки, експертні помилки, ідентифікація, діагностика, виводи експертизи.

Yurchik Tatyana, Sukhomlin TatyanaKharkiv Scientific Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine

DACTYLOSCOPE ERRORS

Summary. The article deals with one of the important issues in criminal proceedings – expert mistakes. In particular, the author examines the entire system of errors in the work of a forensic expert at the scene and ending with the inaccuracies of dactyloscopic examinations and their evaluation. The paper presents theoretical and practical aspects of the problem of fingerprint errors. Practical manifestation of errors in dactyloscopic activity begins from the moment of inspection of the place of the event and ends with the submission of a dactyloscopic examination in court. The most significant should be considered errors in the conclusions of the examination on identification issues. The essence of dactyloscopic identification lies in the comparative study of two mappings of papillary patterns, in which step by step the general and individual features of the structure of papillary patterns are compared: the type, type of pattern, the presence and interposition of details of the structure of papillary lines and their qualitative characteristics. In order to avoid the above mistakes and disadvantages, it is necessary to strictly adhere to the recommended forensic technologies of work with traces of an event on a scene which are based on the general principles of work with a trace on an event. Many experts do not attach importance to the completeness and correctness of the conclusion of dactyloscopic examination – this is their main mistake. The conclusion of the dactyloscopic examination should clearly show what should be investigated during the dactyloscopic examination and whether it is the same trace that was found at the scene of the event under investigation. Unless there is a detailed description of everything that an expert opinion should do and no illustrations, then there is also no way to expose the expert to false or deliberately false conclusions. The study focuses on an important issue in a lawsuit, namely the mistakes of experts. In particular, the author reviewed all the errors in fingerprinting from the mistakes of experts in criminology at the site to erroneous conclusions in the fingerprint examination and their evaluation. Some theoretical and practical aspects of the problem under study are also considered.

Keywords: fingerprinting, dactyloscopic examination, forensics, crime disclosure, research, expert, identification.

Постановка проблеми. У висновках дактилоскопічної експертизи, як і в висновках інших видів експертиз, можуть зустрічатися і зустрічаються помилки. З метою вдосконалення дактилоскопічної експертизи було б дуже цікаво отримати статистичні дані про експертні помилки і досліджувати їх природу і структуру. Однак у відомій нам вітчизняній науковій і практичній літературі таких даних не виявлено. Аналіз експертних висновків не проводився і не проводиться.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати аналітичних досліджень, проведених незалежними експертами щодо негативних проблем правоохоронних органів, показують, що будь-яка офіційна статистика щодо такого роду проблем має тенденції до заниження даних. Це справедливо і по відношенню до експертних помилок.

Метою статті є огляд помилок судово-дактилоскопічної експертизи в кримінальному провадженні, проблемних питань та можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Система помилок в дактилоскопічній роботі. Як, мабуть, і в більшості інших видів експертиз, в дактилоскопії система помилок укладається в рамки загальнотеоретичних положень. Зокрема, виділяються помилки процесуального порядку, гносеологічні помилки (логічні і фактичні) і діяльні (операційні) помилки.

Практичний прояв помилок у дактилоскопічній діяльності починається з моменту огляду місця події і закінчується поданням висновку дактилоскопічної експертизи в суді. За своєю суттю всі розв'язувані в дактилоскопічних експертизах питання діляться на дві основні групи: ідентифі-

каційні та діагностичні (діагностичними, з певним ступенем допустимості, можна вважати класифікаційні та ситуаційні задачі).

Діагностичні питання, які підлягають вирішенню дактилоскопічними експертизами:

Чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди рук (пальців, долонь), ступень ніг. Якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?

Якою рукою та якими пальцями руки залишено сліди? Якими ділянками поверхні руки залишено сліди?

Який вік, стать і зріст особи, що залишила надані на дослідження сліди?

Ідентифікаційні питання, які підлягають вирішенню дактилоскопічними експертизами:

Чи залишені сліди рук (ступень ніг), вилучені в різних місцях (на різних об'єктах), однією особою?

Чи залишені сліди рук (стоп ніг) конкретною особою, дактилокарта на ім'я якої надана для порівняльного дослідження?

Чи ідентичні відбитки рук невідомої особи та відбитки в дактилокарті на ім'я конкретної особи? [1, с. 5].

Найбільш істотними слід вважати помилки у висновках експертиз по ідентифікаційним питанням, так як ці експертизи фактично встановлюють відношення конкретної особи до розслідуваної події і є найважливішими доказами у справі.

Помилки дактилоскопічної ідентифікації. Суть дактилоскопічної ідентифікації полягає в порівняльному дослідженні двох відображень папілярних узорів, при цьому порівнюються поетапно загальні та окремі ознаки будови папілярних узорів: тип, вид узору, наявність і взаєморозташування деталей будови папілярних ліній і їх якісні характеристики. При необхідності і наявності можливості вивчаються в порівнянні так звані мікроознаки: характеристики пір і країв папілярних ліній.

Експерт зобов'язаний враховувати як збіги ознак порівнюваних узорів, так і їх відмінності. Позитивною вважається ідентифікація в разі, коли виявлено певну кількість співпадаючих ознак і немає розбіжностей. У цьому випадку експерт має всі підстави зробити позитивний ідентифікаційний висновок: «Слід, виявлений там-то і там-то, залишений громадянином таким-то» [1, с. 29].

Якщо експерт помилиться у висновку і зробити позитивний висновок там, де повинен бути негативний, то під підозру з приводу вчинення злочину потрапить невинна людина. А якщо експерт зробить негативний висновок, в той час як повинен був зробити позитивний, то кримінальної відповідальності може уникнути злочинець.

У дактилоскопії прийнято розділяти сліди по їх складності для ідентифікаційного дослідження. Умовно виділяють три групи: *прості сліди* – це такі, в яких відобразилися основні інтегральні точки (центр, дельта), при цьому чітко визначаються не менше 8 деталей будови папілярних ліній: початок і закінчення лінії, розгалуження і злиття ліній, острівця і інші; *середньої складності*, в яких центр і дельта чітко не відобразилися, але вгадується їх місце розташування і слід однозначно може бути орієнтований: верх, низ, ліворуч, праворуч, до того ж в сліді можна досить достовірно виділити близько 8 деталей будови

папілярних ліній; *складні сліди*: в них центр і дельта не визначаються, їх складно орієнтувати за координатами: верх, низ, ліворуч, праворуч; при цьому в них достовірно виявляється менше 8 деталей будови папілярних ліній [1, с. 35].

Експертні помилки дактилоскопічної ідентифікації по своїй частоті зустрічаємості різняться для зазначених вище трьох варіантів слідів. При вирішенні ідентифікаційної завдання для перших двох груп слідів припуститися помилки можуть тільки малодосвідчені експерти при відсутності відповідного контролю з боку їх керівників. А ось при роботі зі складними слідами помилка може бути обумовлена саме особливостями відображення папілярного узору в сліді.

Розглянемо основні варіанти помилкових ідентифікаційних висновків в дактилоскопічних експертизах.

Помилковий позитивний висновок в тому випадку, коли повинен був бути зроблений негативний висновок. Як правило, такі помилки виникають у випадках обмеженої кількості окремих ознак (менше 8) і при відсутності загальних. При цьому окремі ознаки визначаються недостовірно, тобто з гарантією стверджувати те, що вони є, а тим більше говорити про їх якісні характеристики не доводиться. До того ж в сліді можуть не відобразитися характеристики, що відрізняють його від порівнюваного відображення. При роботі з такими слідами експерт може бути надмірно мотивований на позитивний результат бажанням допомогти в розслідуванні злочину, що в сукупності з об'єктивними труднощами, зумовленими складністю дактилоскопічного матеріалу, і створить умови для помилкового висновку.

Помилкові позитивні висновки при ідентифікаційних дослідженнях складних слідів будуються експертом на основі сукупної оцінки групи ознак, що збігаються за своїм взаєморозташуванням в порівнюваних відображеннях папілярного узору. Однак через низьку якість сліду оцінити якісні характеристики ознак експерт не може, що в значній мірі знижує ідентифікаційну вагомість досліджуваних ознак. При цьому аналіз помилкових висновків показує, що експерти, здійснюючи зазначену помилку, як правило, недооцінюють розбіжні характеристики відображень папілярних узорів, наприклад, не помічають погано видимих відрізняючихся окремих ознак, недооцінюють такі загальні ознаки, як кривизна і щільність потоків папілярних ліній [2, с. 79].

Крім причин, пов'язаних з низькою якістю порівнюваних відображень папілярних ліній і надлишкової мотивації, найчастішою причиною помилкової позитивної ідентифікації є також зайва впевненість експерта в своїх професійних можливостях. Приклад помилкової ідентифікації сліду середньої складності на рис. 1. Помилку зробив експерт з США (стаж роботи 4 роки), який має сертифікат на право виробництва дактилоскопічних ідентифікаційних експертиз, виданий Міжнародною асоціацією по ідентифікації (IAI). Після того як помилка була виявлена, Асоціація відкликала свій сертифікат.

Експерт зробив цілий ряд помилок в оцінці відображень папілярних узорів, які і не дозволили йому зробити правильний негативний

висновок про ідентичність аналізованих відображень. По-перше, очевидно розбіжність у відображеннях таких загальних характеристик, як нахил, кривизна і щільність потоків. По-друге, не всі ознаки, відмічені як збігаються, насправді збігаються. І по-третє, частина ознак, які дійсно не збігаються в двох порівнюваних відображеннях, не отримали належної оцінки при аналізі сукупності ідентифікаційної інформації. Таким чином, експертом здійснені грубі гносеологічні помилки при оцінці порівнюваних відображень, які і привели до помилкового висновку.

Помилковий негативний висновок в тому випадку, коли повинен бути зроблений позитивний висновок. Підставою для негативного висновку є розбіжності в відображеннях порівнюваних папілярних узорів, які виявляються в ході порівняльного дослідження цих об'єктів.

Звичайно, в порівнюваних відображеннях можуть мати місце численні розбіжності в будові деталей, обумовлені як прижиттєвими пошкодженнями узору, так і відмінностями механізму слідоутворення і механізму отримання відображень. Слід, вилучений зі скла, природно, буде відрізнитися від відбитка, виконаного чорним барвником на папері. Завдання експерта як раз і полягає в тому, щоб несуттєві, з точки зору ідентифікації папілярних узорів, характеристики будови цих узорів, віддиференціювати від істотних і свій висновок побудувати на аналізі останніх, не надаючи ідентифікаційного значення першим.

Однак малодосвідченість експерта і неякісне відображення ідентифікаційних характеристик в сукупності створюють умови для помилкових гносеологічних міркувань, які в підсумку і призводять до помилкового висновку.

Помилковий ідентифікаційний висновок експерт формулює, як правило, у випадках, коли він оцінює як неспівпадаючі:

- ознаки, які насправді до будови папілярних узорів не належать;
- ознаки, які привнесені в будову папілярних узорів в ході життєдіяльності людини (рубці, ознаки захворювань і ін.);
- ознаки, які виникли в результаті особливостей механізму слідоутворення і слідовиявлення [3, с. 372].

Помилки дактилоскопічної діагностики. Діагностичні дослідження в дактилоскопії дуже різноманітні. Науково обґрунтовано виділяються три основних напрямки дактилоскопічної діагностики: а) діагностика властивостей слідоутворюючого об'єкта; б) діагностика властивостей людини; в) діагностика обставин відображення папілярних узорів та робота з ними.

У поняття «властивостей слідоутворюючого об'єкта» входять ті властивості людини, які безпосередньо беруть участь в процесі слідоутворення і, відповідно, можуть в тій чи іншій мірі безпосередньо відображатися в слідах і відбитках, наприклад: морфологічні властивості шкіри (в першу чергу безпосередньо папілярні валики і борозенки); деякі елементи будови кисті в цілому і її окремі частини. До числа конкретних завдань, що входять в цей діагностичний напрямок, відносяться: встановлення характеристик папілярного узору (тип, вид, кількість, якість і топографія деталей будови і т. п.); виявлення та діагностика особлив-

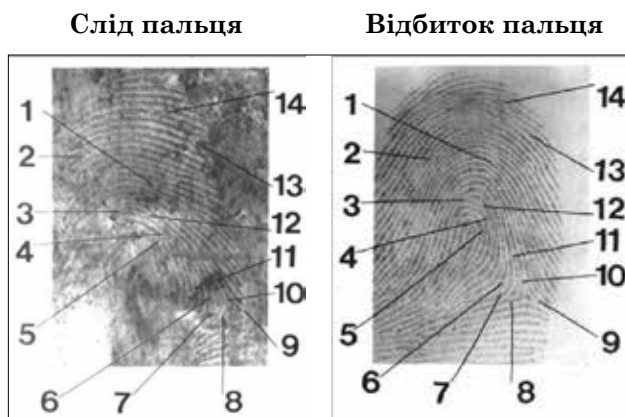

Рис. 1. Помилка ідентифікації сліду середньої складності

ностей будови папілярних узорів (рубці, захворювання, і т. п.); встановлення руки і пальця, якими залишено слід, а також інші.

Під діагностикою властивостей людини прийнято розуміти діагностику тих властивостей, які характеризують його як представника виду: антропологічні характеристики (расові, популяційні і деякі інші); нормальні анатомо-фізіологічні характеристики людини (стать, вік, зріст, пропорції, функціональні властивості і інші); патологічні анатомо-фізіологічні властивості і захворювання. З цього переліку виключаються ті властивості людини, які безпосередньо беруть участь в процесі слідоутворення.

Діагностика обставин відображення папілярних узорів і роботи з ними. До цього розділу належать всі ті напрямки дактилоскопічної діагностики, які пов'язані з дослідженнями процесів освіти і збереження відображень папілярних узорів, їх перетворення в ході виявлення, фіксації та вилучення, а також подібні обставини. Типовим для цього напрямку діагностики є вирішення питання про давність утворення слідів, про підробку слідів рук і т. п.

Діагностичні дослідження в дактилоскопії проводяться з метою встановлення будь-якого факту, явища, події на основі аналізу сукупності відповідної інформації про папілярний узор, який відобразився в досліджуваному об'єкті. Наприклад, поширене питання, якою рукою (лівою чи правою) і яким пальцем залишений досліджуваний слід, що містить необхідні для цього ознаки, може бути вирішене: правильно; неправильно; експерт може відмовитися від вирішення питання; питання може бути вирішене правильно лише частково. Якщо в сліді ознаки, що характеризують руку і палець, відобразилися чітко (це, наприклад, характерно для великих пальців), то помилковими слід вважати неправильний висновок, відмова від вирішення питання і четвертий варіант частково [4, с. 145].

Багато діагностичні питання в дактилоскопії взагалі не можуть бути вирішені однозначно достовірно; щодо таких питань можливий лише ймовірний висновок. Ймовірний же висновок передбачає невелику, але все ж ймовірність того, що можливий протилежний варіант відповіді, але ймовірність його значно менше. Наприклад, при виявленні невеликого (за розмірами) сліду пальця руки з неширокими проміжками між-

папілярних ліній експерт вправі припустити, що цей слід, найімовірніше, залишений жінкою, проте можливо, що слід залишено підлітком або чоловіком з невеликими (подібними жіночим) антропометричними характеристиками.

Таким чином, ймовірно висновки хоча і можуть бути неправильними, проте називати їх помилковими в повному розумінні цього слова не слід.

Операційні (діяльні) помилки в дактилоскопії. Повний цикл роботи з дактилоскопічними об'єктами включає в себе ряд важливих елементів, від яких залежить подальша робота за ідентифікацією особи людини. Оскільки більшість слідів рук на місцях події або невидимі, або слабовидимі, то важливими елементами роботи зі слідами рук є їх виявлення, фіксація і вилучення. Якщо зазначені дії проведені фахівцем-криміналістом відповідно до методичних вказівок, то при призначенні слідчим судової експертизи експерт отримає якісний матеріал для ідентифікаційної роботи.

Основні помилки фахівців-криміналістів на місці події при виявленні, фіксації та вилучення слідів рук і їх наслідки:

– фахівець-криміналіст не оглядав ретельно з використанням косоппадаючого світла все гладкі поверхні об'єктів і в результаті цього не виявляє наявні на них слабовидимі сліди;

– фахівець-криміналіст обробляє дактилоскопічним порошком всі поверхні об'єктів без урахування методичних рекомендацій по використанню того чи іншого порошку і в результаті не відбувається якісного виявлення слідів, сліди втрачаються для подальшої роботи;

– фахівець-криміналіст обмежується використанням одного-двох дактилоскопічних порошків у всіх випадках роботи на місцях події, не використовує всього сучасного арсеналу технічних засобів і методів (монохромні та лазерні освітлювачі, аерозольні та рідкі засоби і т. п.) І в результаті цього значно (в разі) зменшується кількість виявлених якісних слідів рук, що ускладнює подальшу роботу по кримінальному провадженню;

– після виявлення слабовидимого сліду фахівець-криміналіст не намагається його сфотографувати в натуральному вигляді, а відразу ж обробляє виявляє технічним засобом і в результаті орган розслідування не отримує первісного вигляду сліду як доказ і тим самим в ході попереднього розслідування і судового розгляду кримінальної провадження ускладнюється встановлення доказів;

– після виявлення сліду і його обробки фахівець-криміналіст не фотографує виявлений слід на місці його виявлення і в результаті орган розслідування не отримує наочної інформації про місце розташування сліду на об'єкті-носії на місці події, в результаті чого виключається можливість об'єктивного доказу належності сліду до місця події і, відповідно, до події злочину;

– фахівець-криміналіст неякісно здійснює всі види фіксації слідів рук, які виявляються на місці події, і в результаті створюються умови для заперечування того факту, що сліди рук було вилучено саме при огляді місця події, а не потрапили в кримінальне провадження будь-яким іншим шляхом;

– вилучення слідів здійснюється технічно неадекватно (часта помилка: застосування фа-

хівцем-криміналістом звичайної липкої стрічки замість спеціальної дактилоскопічної або використання дактилоскопічної плівки з вичерпаним терміном придатності). В результаті втрачається якість вилучення слідів, ускладнюється їх подальше використання;

– фахівцем-криміналістом порушуються методичні вимоги щодо вилучення слідів рук: плівка, на яку вилучено сліди, не вимірюється, результати цих вимірів не фіксуються слідчим в протоколі огляду місця події, плівка не запечатується в конверт і ін. В результаті створюються умови для визнання даного доказу неприпустимим, а також створюються умови для зловживань (наприклад, підміни плівки зі слідом) [3, с. 226].

Помилки і порушень на стадії виявлення, фіксації і вилучення слідів рук набагато більше, ніж перераховано вище, проте в список увійшли найбільш суттєві з них.

Щоб уникнути зазначених вище помилок і недоліків, необхідно чітко дотримання фахівцем-криміналістом рекомендованих технологій роботи зі слідами рук на місці події, які засновані на загальних принципах роботи зі слідами на місці події. Зокрема, фахівцем-криміналістом підлягають дотриманню на місці події наступні рекомендації технологічного характеру.

1. Перш ніж застосовувати технічні засоби, що змінюють поверхню речових доказів, фахівець-криміналіст повинен ретельно дослідити всі поверхні, на яких можуть бути сліди рук, візуально із застосуванням тільки освітлювальної та збільшувальною техніки.

2. Після такого візуального огляду в разі виявлення слабовидимих слідів фахівець-криміналіст зобов'язаний сфотографувати слідосприймаючу поверхню, по можливості фіксуючи фотозасобами наявність слабовидимих слідів.

3. При наявності видимих слідів фахівець-криміналіст зобов'язаний їх сфотографувати за правилами криміналістичної фотозйомки.

4. Об'єкти, що мають важливе значення для справи (знаряддя злочину, слідосприймаючі поверхні зі слідами злочинця і т. п.), на місці події обробляти виявляючими технічними засобами не рекомендується, їх необхідно вилучати (відповідно упаковуючи) для дослідження в лабораторії.

5. У всіх випадках після застосування технічних засобів виявлення слідів рук необхідно їх сфотографувати за правилами криміналістичної фотозйомки.

6. Вилучати сліди зі слідосприймаючих поверхонь необхідно якісними копіювальними засобами, які дають мінімальну втрату якості.

7. Сліди рук, вилучені з місця події, повинні бути детально описані слідчим в протоколі огляду місця події, починаючи з опису самого сліду і закінчуючи розмірами липкої стрічки (плівки).

8. Упаковка слідів рук проводиться фахівцем-криміналістом за правилами роботи з речовими доказами, що вилучаються слідчим з місця події.

Помилки в оформленні висновків дактилоскопічних експертиз. Багато експертів не надають значення повноті і правильності оформлення висновку дактилоскопічної експертизи – в цьому і полягає їх основна помилка.

З висновку дактилоскопічної експертизи повинно бути чітко видно, який слід досліджений

в ході проведення дактилоскопічної експертизи та чи є він саме тим слідом, який був виявлений на місці розслідуваної події.

При оформленні висновку дактилоскопічної експертизи найбільш часто відбуваються такі експертні помилки (якщо не сказати більше).

А. Чи не описуються об'єкти, що надійшли на експертизу.

У висновку експерта обов'язково повинні бути описані і представлені на фотографіях всі об'єкти, які надійшли на експертизу.

Б. Чи не позначається в тексті укладення весь хід проведеного експертного дослідження.

Повністю повинен бути відображений весь хід проведеного експертного дослідження. Але часто експерти відбуваються словесними схемами, які вони переносять із висновку у висновок. Такі схеми не відображають індивідуальність конкретного експертного дослідження.

В. Після загальних словесних схем в дослідницькій частині висновку впливає висновок, що декларує ідентифікацію конкретної людини, наприклад: «слід, який був виявлений там-то і там-то, залишений таким-то пальцем громадянина Іванова».

Особи, знайомляться з укладенням такої експертизи, не можуть бути впевнені, що досліджений саме той слід, який був виявлений на місці події, вони не можуть судити про правильність ходу ідентифікаційного дослідження порівнюваних відображень папілярних узорів і, отже, не можуть перевірити правильність висновку експерта.

Г. На додаток до помилок, зазначених в пунктах Б і В, експерт допускає помилки оформлення ілюстрацій. Помилки такого роду бувають різного ступеня – від неповного ілюстрування до повної відсутності ілюстрацій. Останній варіант в поєднанні з відсутністю описання об'єктів дослідження і частковим описом процедури ідентифікаційного дослідження взагалі позбавляє всякого сенсу проведення експертизи як проце-

суальної дії, спрямованого на отримання доказів у справі. Втрачається процесуальний і фактичний зміст експертизи.

У проведених аналітичних дослідженнях дактилоскопічних експертиз було відзначено, що подібного роду помилки оформлення висновків (точніше їх можна визначити як недбалість в оформленні експертизи або бажання полегшити свою працю) можуть служити і ширмою для маскування завідомо неправдивих висновків експерта. Якщо немає детального опису всього, що має становити експертний висновок, і немає ілюстрацій, то немає і можливості викрити експерта в помилкових або завідомо неправдивих висновках.

Висновки. На додаток до сказаного вище слід зазначити, що за своїм впливом на доказову сутність дактилоскопічних досліджень та експертиз всі помилки і недоліки в роботі експертів можна розділити на суттєві і не дуже.

Перші – істотні, досить серйозно впливають на процес роботи експерта з об'єктами, що мають відношення до формування висновків дактилоскопічної експертизи, що їх наявність здатна змінити висновок дактилоскопічної експертизи на протилежний. На виявлення такого роду помилок (і недоліків) повинні бути спрямовані зусилля керівників експертних установ. Викориненню помилок (недоліків) необхідно приділяти велику увагу, так як вони можуть лягти і лягають в основу судових помилок. Необхідно вжити всіх належних заходів (від педагогічних до адміністративних) для усунення причин і умов, що сприяють появі такого роду помилок і недоліків. Експертів, які систематично допускають такого роду помилки (недоліки) і не прагнуть до їх виправлення, необхідно усувати від експертної роботи.

Другі – несуттєві помилки; вони за своєю суттю такі, що не впливають на висновки дактилоскопічної експертизи. Вони повинні виявлятися і виправлятися. Їх наявність не повинна враховуватися при оцінці висновку експертизи в суді.

Список літератури:

1. Методика дактилоскопічної експертизи, зареєстрована у Реєстрі методик проведення судових експертиз під № 4.6.14. Київ, 2014. С. 5–35.
2. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. Криміналістичне дослідження слідів рук / за ред. Я.Ю. Кондратьєва. Київ : Атіка, 2000. 152 с.
3. Аверьянова Т.В., Блинов Ю.С., Ввозный А.П. Эксперт: руководство для экспертов органов внутренних дел / под ред. Аверьяновой Т.В., Статкуса В.Ф. Москва : КноРус: Право и закон, 2003. 592 с.
4. Ивашков В.А. Особенности составления заключения эксперта при выполнении дактилоскопических экспертиз. Москва : ЭКЦ МВД России, 1999. 240 с.

References:

1. Metodyka daktyloskopichnoyi ekspertyzy, zareyestrovana u Reyestri metodyk provedennya sudovykh ekspertyz pid № 4.6.14. (2014) [The technique of fingerprint examination, registered in the Register of methods of conducting judicial examinations under No. 4.6.14]. Kiev. (in Ukrainian)
2. Dubovyy, O.P., Lukashenko, V.Y., & Rybalko, Y.V. (2000). Kryminalistychnе doslidzhennya slidiv ruk [Forensic investigation of traces of hands]. Kiev: Atika. (in Ukrainian)
3. Aver'yanova, T.V., Blinov, Y.S., & Vvoznyy, A.P. (2003). Ekspert: rukovodstvo dlya ekspertov organov vnutrennikh del [Expert: a guide for experts from law enforcement agencies]. Moskva: KnoRus: Pravo i zakon. (in Russian)
4. Ivashkov, V.A. (1999). Osobennosti sostavleniya zaklyucheniya eksperta pri vypolnenii daktiloskopicheskim ekspertiz [Features of the expert opinion when performing fingerprint examinations]. Moskva: EKTS MVD Rossii. (in Russian)